

HOGYAN MEGY VESZENDŐBE AMERIKA MAGYARSÁGA?

AHÁBORÚ UTÁN, amikor a kvótatörvény becsukta Amerika kapuit a bevándorlók előtt, állapították meg komoly, hozzáértő szakemberek, hogy az amerikai magyarság élete tíz-tizenöt esztendő. Az öregek elhalnak, friss kivándorlók nem érkeznek: elnémulnak hát az amerikai magyar harangok, a kis magyar patak nyomtalanul belesemmisül Amerika óceánjába... S e tökéletesen reális számítások ellenére még ma is él körülbelül 650—700.000 olyan ember az Északamerikai Egyesült Államokban, aki magát magyarnak vallja; még mindig fennáll 67 magyar katolikus egyházközség, 60 református eklézsia, 7 magyar lutheránus, 20 baptista, adventista s más protestáns egyházközség s csak nemrégiben alakult New Yorkban új magyar izraelita hitközség. Még mindig megjelenik 63 magyar újság, bár a két régi magyar napilap mellett alapított két új napilap megbukott. Egyetlen magyar egyesület sem szűnt meg. Küzdenek, roskadoznak is, de nem a magyarság csökkenése, hanem a gazdasági válság súlya alatt.

Becsületes számítás szerint: valóban meg kellett volna már roppanni az amerikai magyarságnak; azok azonban, akik ezt a megállapítást a hivatalos statisztika alapján számították ki, sok tényezőt nem vettek tekintetbe, így azt sem, hogy bármily szigorú volt a határzár, — hosszú a kanadai s a mexikói határ, — sokan surrantak hát be törvényellenesen az Egyesült Államokba. Amerika magyar népessége a nagy kihálás ellenére is, nem hogy fogyott, de hivatalos számítás szerint átlagban körülbelül 5000 fővel emelkedett. Felszívta Közép-amerika, Kuba szétszórt kis magyar spóráit s töredékeket Kanadából is.

Hogy megmenthető-e ez a tömeg a magyarságnak: — sajnos — erre nem tudnék optimista választ adni. Ha Amerika megkönnyíti a bevándorlást később, — s emellett erős tudományos s hírlapi agitáció folyik, — lesz magyar élet az Egyesült Államokban, minden új kivándorló azonban végeredményében Magyarország vérvesztése. Enélkül viszont a magyar szellemet, érzést aligha fogjuk tudni még annyira is meggyökeresíteni kint, mint a németek, skandinávok, lengyelek, olaszok, akiknek leszármazottaiból nagy százalék marad meg három, sőt négy generáción keresztül is fajtája hű gyermekének. S ennek okai igen mélyen keresendők.

A magyar kivándorlók páriák voltak hosszú ideig Amerikában. 1909-ben amerikai magyar papok a magyar belügyminiszter felkérésére küldött jelentésükben így jellemezték Amerika magyarságát:

— A magyar emigránsok élete az Amerikába vándorolt művelt népek gyermekei közül a legalacsonyabbrendű. A legtöbb magyar azért vándorolt ki, hogy mentői gyorsabban keressen annyi pénzt, amennyivel otthon földet szerezhet. A bevándorolt magyar végzi itt a legnehezebb munkát, igaz, hogy megvan hatalmas keresete is. Munkabírását, tanulékonyságát, ügyességét megbecsülik s általános gazdasági prosperitás idején kellően honorálják is. Minthogy azonban nem támogatja kint — mint más nemzet fiait — sem munka-elhelyező intézmény, sem jogvédő iroda s mert a csász. és kir. konzulátusok is hivatalos ridegséggel kezelik a magyar emigránsok ügyét, keresetük nem áll arányban mégsem a végzett munkával. Legrosszabb munkahelyeken dolgoznak, jogvédelem híján ki vannak téve ez idegen s angolul nem tudó tömegek a visszaélések, munkauzsora ezer katasztrófájának. Mégis átlagban pár embertelen esztendő után a hazai viszonyokhoz mérten szép tőkére tesznek szert, amivel otthon megalapíthatják boldogságukat.

— Szomorú, hogy míg odahaza a magyar népet természetes csín és tisztaság jellemzi, addig kint a legzüllöttebb negyedekben élnek, piszkos, szűk lakásokban, olyannyira, hogy életük átlagos emberi életnek sem nevezhető. Teszik ezt, hogy mentői gyorsabban gyűjtsék össze a hazai boldoguláshoz szükséges tőkét. Ha tekintjük az amerikai étkezés olcsóságát, megborzadunk honfitársaink nyomorult étkezésén. A magános férfiak s a nők helyzete még borzalmasabb. Ezek burdos (boarding) házakban laknak; harmincan-negyvenen zsugorodnak össze négy-öt apró, alacsony szobában, a burdosház tulajdonosnője valósággal ételhulladékkal látja el őket. Ezek a burdosházak a magyarság megmételvezői. Ami bűn, erkölcstelenség van, azt mind a burdosházak teremtik. Nem családi otthonok ezek, hanem a legfurcsább köztársaság, amelynek elnöke a kosztosasszony, akinek alattvalói (a férj szemeláttára s tudtával) teljesen egyenlő jogokat élveznek. A nagy távolság otthonról, az egymásra utaltság és a nyomorúság fejlesztette ki az új közösség e formáját.

Ez a kép a maga borzalmasságában tökéletes. Nem részesült semmiféle támogatásban az a nagy magyar tömeg, amelyik kivándorolt Amerikába a birtokviszonyok miatt s mert nem volt olyan ipar, amelyik a mezőgazdasági lakosság fölöslegének kenyeret tudott volna biztosítani. A kivándorlást sokáig nem fogták fel itthon gazdasági és szociális kérdésnek, hanem rendőri ügyként kezelték. A német, olasz kivándorlókat kormányaik készítették elő tanfolyamon, helyezték el munkába, védték meg jogaikat s rendezték visszatelepedésüket. A skandinávok s németek egyrésze megtelepedett Amerikában, telepeket alapított, a mi szegény kivándorlóink azonban csak dollárokat zsugorogatni mentek ki azzal a szent áhítózással, hogy ezeken otthon földet szereznek. Ezért írta Brisbane róluk némi elfogult rosszindulattal, hogy «rossz fiai ők szülőhazájuknak, mert elszakadtak attól s rossz fiai fogadott hazájuknak, mert nem akarnak fiai maradni».

Az amerikai magyar normális időkben azonban mégis jól keresett kint. Lineberry egyetemi tanár 1910-ben ezeket mondta:

— A gyárak körében folytatott kutatásaim szerint az Egyesült Államokban lakó magyar jó munkaerő, ipari szempontból elsőrangú anyag. Átlagos keresete az 1.2 millió magyarnak napi 2 dollár, tehát évi 300 munkanapon át 600 dollár, összes keresetük évente 90 millió dollár lenne így, de nem tévedek, ha azt állítom, hogy a 100 millió dollárt is meghaladja. Ha most azt kutatjuk, hogy mi e 100 millió dollár munkabérnek jelentősége a nemzeti vagyon szempontjából, akkor irányadóul azt az elvet kell elfogadnunk, hogy az Egyesült Államok ipari üzemeinek rendszeresebb menete mellett a munkabér i: 6 aránylik a termelt áruk értékéhez képest. Ez alapon az Egyesült Államokban élő magyarság munkája évente 600 millió dollár értékű árut hoz forgalomba. Nem hiszem azonban, hogy a kivándorlás folytán ennyi lenne Magyarország évi vesztesége. Európában a munkabér és a termelt áruk közötti arány csak 1:4, sőt a keleti államokban és Magyarországon is, csak 1:3 arányról beszélhetünk. Ez az arány szolgálhat a számvetés alapjául. És ha igaz az, hogy ezek az emberek Magyarországon évi 1400 korona átlagkeresetet érhetnek el, akkor a veszteség végösszege évi 630 millió korona lenne termelt javakban. Ez olyan defektus, amely indokolttá tenné a legszigorúbb kivándorlási törvényeket Magyarországon; de viszont az esetleges magyar visszatelepítési akcióval szemben indokolt lenne az is, ha mi is védekeznénk. Akkora munkaerőtömeget, amely évente 600 millió dollárt termel, az Egyesült Államok sem nélkülözhet.

Igen érdekesen írja meg az átlag kivándorló magyar sorsát A. S. Glenn 1913-ban, amikor elővesz egy Rajky András nevű városlődi származású kivándorlót.

— Amennyire emlékezem — mondta el Glenn-nek Rajky, — nemzetségem földmívelő volt mindig. Magunk földje az apámról, meg az asszony jussa: hat kis magyar hold volt, amihez felest is vállaltam az ispántól. Barkácsoló ember voltam gyermekkoromtól, télre bejártam Ajkára, az üveggyárba. Így csak megvoltam a két gyerekkel — három meghalt az öt közül — 1905-ig, mikor kijöttem. Akik akkor jöttünk, egyenesen mind Norwalkba jöttünk. Közel is volt a vízhez, két és fél dollár a napibér, meg overtime elegendő. Az első esztendőben kereken 300 dollárt küldtem haza az asszornak. A második esztendőben csak 250 dollárt küldtem, de akkor vettem a tiszteletes tanácsára két lot-ot (háztelek), amin most ház meg kert áll. A rákövetkező esztendőre semmit nem küldtem, hanem a hajójegyeket a családomért. Abban az esztendőben szükén voltunk, mert akkor jött a pánik is, hogy négy hónapig nem dolgoztam. Újév után megint csak elkezdtek a munkát a fiammal. Ami földünk otthon volt, azt árendából akkor adtuk el, hogy itt házat építettünk. Most meg már itt a ház, a gyerekeink is itt raktak fészket. Leányomat ir ember vette feleségül, unokáim nem is konyítanak a magyar nyelvhez.

Öreg Rajky Andrásnak tehát megadta Amerika mindazt, amit benne kereshetett. Nagy anyagi károsodása nélkül nem térhetett volna vissza Magyarországra. Háza és kertje van. Hat év óta tagja

két magyar betegsegélyző és temetkezési egyletnek. Ha beteg, az egyiktől heti hat, a másiktól heti öt dollár betegsegélyt kap. Ha meghalna: temetési költség fejében 75, illetve 100 dollárt és halálozási illeték fejében 600, illetve 1000 dollárt kapna a felesége. A biztosítás azonban kölcsönös. Ugyanez jár az asszony betegsége vagy halála esetén is. Az anyagi mérleg, amely Rajkyékát Amerikához köti így alakult ebben az időben:

Emeletes ház és kert értéke: 3000 \$ Hatheti betegsegély a férjnek: 66\$. Hatheti betegsegély a nőnek: 66 %. A férj temetési költsége az egyletektől: 175 %. A nő temetési költsége az egyletektől: 175 A férj életbiztosítása a két egylettől: 1600 \$. A nő életbiztosítása: 1600 \$. Bankbetét: 264 \$. Ingóságok, ékszerek és baromfi-állomány: 100 \$. összes érték: 7046 \$.

Az anyagi kapocs tehát, amely Rajkyékát Amerikához köti, 7000 dollár volt, azaz 35.000 korona vagyon. Növelte ennek becsét az a tudat, hogy ez a vagyon nyolc évi munka eredménye. Mellette megélt a házaspár, felnevelte gyermekeit, tisztos pozíciót, tekintélyt ért el a társadalomban. Rajky András polgár lett, elnököt választott. Lakását nem mérheti össze azzal, amit Magyarországon hagyott. Norwalkon még fürdőszobája is volt. Az asszony gázkályhán főzött, meleg és hideg vízvezeték felett rendelkezett, zuhogó víz mosta az illemhelyet. Magyar napilap járt házához. Esténként megszólalt a gramofon. A vacsorához sör járt és legalább egyszer hetenként mozgóképet néztek. A visszaemlékezés tehát nem ütött ki Magyarország javára. És ha ehhez még hozzávetjük a családi szálakat, a magyar vérbe ojtott angol unokákat, nem csodálhatjuk, ha ez a házaspár megragadt Amerika földjén.

A magyarság volt eredetileg Amerika egyik legalacsonyabbrendű bevándorló tömege. Ahogy szaporodott, mindinkább öntudatra ébredt azonban. 1861—65. években csak 409 magyar érkezett Amerikába, 1860—70-ben csak 79; 1871—75-ben 3843; 1876—80-ban 12.605 5 1881—85-ben 69.159; 1886—90-ben 110.690, 1891—96-ban 145.198, 1897—99-ben 217.000, 1900—906-ban 118.000, 1907—909-ben 338.452. Ettől kezdve évente átlagban 100.000, néha azonban 200.000 körül volt a kivándorlók száma s volt esztendő, amikor visszavándorolt 30—40.000 is, 60.000-en felül alig-alig.

A háború kitörése idején 1 millió 200.000-re becsülték azokat, akik Amerikában is magyarnak vallották magukat. E számban nincsenek benne a horvátok s azok a nemzetiségek, akik bár magyarországiak, mégis elszakadtak kint a magyarságtól.

A magyarok lassanként kezdtek szervezkedni. A magukra hagyott, kihasznált, megtagadott emberek megalapították a maguk kezdetleges egyesületeit. Azután magyar templom, magyar pap után áhítoztak.

—Még a protestáns Németország vagy a hitetlenséggel vádolt Olaszország is minden áldozatot meghozott amerikai katolikus honfitársaiért, csak az amerikai magyar katolikusok érzik magukat számkivetetteknek, mert az édes hazának még érdeklődése sem követi életünket.

Így írt még 1909-ben is Kovács Lajos, newyorki róm. kath. plébános. Való igaz, hogy az amerikai magyar katolikusok magukra hagyatva alapították egyházközségeiket.

— Kezdetben a tótokkal szövetkeztünk, — írta Kovács Lajos — a tótok azonban kiűzték a magyarokat a közös templomokból, mert csak tót nyelvet engedélyeztek. Nem egy helyen tettelegességre került a sor a vitás nyelvi kérdésekben s amikor erre a szegény magyarok összeadták dolláraikat, centjeiket, hogy bérelt külvárosi helyiségekben, később maguk építette fatemplomokban kizárólagos magyar egyházközséget alapítsanak: a tót papok megtevesztve az amerikai püspöki kart, azt is szembe állították ellenük. Mennyit kellett küzdeni magyar papoknak, híveknek, amíg kiharcolták a magyar római katolikus egyházközségeket.

A görögkatholikusokat orosz pénzen akarták áttéríteni a görögkeleti muszka egyházba; előbb a lemergi metropolita szláv papjai próbálták kivetkőztetni a magyar görögkatholikusokat magyarságukból, a magyar kormány a pánszláv Ortinsky püspök jurisdikciója alá rendelte őket. Ortinsky a szószékről becsmérelte a magyar népet. New Britainban a templomban verekedtek össze a magyarokkal a püspök által feluszított szláv hívők, 17 súlyos sebesültet szállított a rendőrség kórházba. S ez a nép mégis kiharcolta élén jó papjaival, hogy az osztrák-magyar diplomácia ellenére is megteremtődtek a magyar görögkatholikus egyházak.

Hasonló küzdelmek közt születtek meg az amerikai magyar protestáns egyházközségek is.

Azután megjelentek a kis magyar lapok, amelyek közül egyik-másik erőteljes napilappá fejlődött, holott indulásakor a szerkesztő írta, szedte, nyomta s tolt ki taligán a szétosztásra kerülő lapokat. Megalakultak a magyar betegsegélyző és temetkezési egyletek is. A magyar, ha nyomorékká tette a gép — mehetett koldulni, ha szerencsétlenség áldozata lett — kisémmizték özvegyét, árváit. Pedig hullottak szegények tömegesen. Például egyetlen hónapban — 1907-ben december 1-én 24 magyar ember lett a noani bányaszerencsétlenség áldozata, december 5-én 51 lelte halálát monongahi bányában, december 17-én pedig 95 magyart ölt meg a jacobs-creeki bányakatasztrófa, így ment ez hónapról hónapra. Az ezzel szemben való biztosítási védekezés teremtette a magyar betegsegélyző pénztárat s jogvédő egyesületeket.

Ez az árva magyarság maga teremtette meg mindenkitől elhagyatva, otthoni rosszindulatú közömbösséggel dacolva a maga intézményeit. Önmaga szervezte magát — magyarrá. Nincs erre példa az amerikai bevándorló fajták történetében.

Természetesen ezenközben átalakult lelkileg maga az amerikai magyarság is. Átalakult amerikai gentlemanné. Á tehetősebbek házat vettek, már négy-öt kis szobás lakásokban élt a sok Rajky András. Fejlődésére pompás példa Bridgeport. Ide először egy pár abaújturnamegyei magyar vetődött véletlenül. Aztán szép lassan fél falvak népe utánuk ment Abaújból. Velük ment a zsidó kereskedő, korcsmáros, szatócs, ügynök, orvos is. Abaúji életet éltek Bridgeportban. Áttelepült Abaúj egy zuga a connecticuti tenger partjára.

Ma? Már virágzó szép magyar telep a bridgeporti, aminek abaúji jellegét felhígtották más magyar megyék kivándoroltjai. Az

öreg abaújiak közül sok él még. A boltosok, ügynökök, bankárok, orvosok azonban már nem abauji zsidók vagy azok gyermekei, hanem az abaúji parasztok leszármazottai. Itt, ahol ingyenes a tanulás, egyenlőek a fejlődés lehetőségei: az abaúji parasztivadékok minden harc, antiszemitizmus nélkül gyűrték le az ő zsidóikat. Az üzleti, spekulatív s értelmiségi tevékenység terén is erősebbnek mutatkozott s ezért diadalmaskodott a zsidó tehetség felett az ősi paraszt tehetség.

Az amerikai magyarság szellemi fejlődését nagyszerűen bizonyítja, hogy míg a kilencvenes években átlagosan évente 100.000 dollár értékű magyar könyvet adtak el köztük s ez kilencven százalékgig füzetes ponyvaregény (legnagyobb sikere „Rinaldó Rinaldini-nek“, „A koldus titkának“, s a „Sírolt a bálteremben“ címűnek volt), addig 1919-ben már 175.000 dollár értékű könyv kelt el kint s ebből csak 8000 dollárt tett ki a ponyva.

Más kormányok bőségesen ellátták könyvekkel kivándorlóik egyházait, egyesületeit, nálunk egypár szegényes népkönyvtárt sikerült csak kiküldetni. Pedig, hogy ez műyen bűn volt, bizonyítja a new-yorki Public Library Houston streeti magyar könyvtárosa, aki szépen berendezte jó magyar könyvekkel e könyvtárt s évente átlagosan tízezer magyar ember olvasott ott el száz könyvet, mert egy millió körül járt a magyar könyvforgalom.

Az amerikai magyar megmaradt magyarnak s még ma is hazavágyik. Még 1926-ban is azt írta Prescott F. Hall „Immigration“ című munkájában, hogy a magyarok idegesebbek, kevésbé alkalmazkodók, mint például a tótok, nem asszimilálódnak oly könnyen és nem veszik fel az amerikai polgárságot. Valóban a háború előtt — bár a bevándorlónak általában 33%-a lett amerikai állampolgár — a magyaroknak csak II százaléka szerzett polgárjogot. Mind haza akart jönni. A háború után óriási tömegek tértek volna haza, ha földet szerezhetnek. Mert nem szerveztek ez időben hazatelepítési mozgalmat, — az amerikai magyarok több mint 30 százaléka lett amerikai állampolgár s azóta e szám túlnőtt a 40 százalékon.

Az utolsó évek válsága megint erőteljesen ébresztette bennük a hazavándorlás vágyát. Nem volt kint munka, az értékpapírok s ingatlanok elértéktelenedtek, leírhatatlan volt a jövő iránti kétségbeesés s a magas dollárfolyam azzal kecsgettette őket, hogy rendkívül olcsón szerezhetnek itthon földet. Tudták, hogy a föld éppen csak legminimálisabb szükségletét hozza ki annak, aki kellő forgatókével vásárol itthon tehermentes kisbirtokot; odakint azonban úgy látták, hogy megeszik pénzeszkéjüket s utána koldussorsra kerülnek. Azóta kint megváltozott a helyzet s a mai alacsony dollárkursus drágává tette előttük a magyar föld szerzését.

Az amerikai magyarság tehát még mindig megvan és még mindig magyar. E pár sorsdöntő esztendőn múlik, hogy mennyi magyar érzést, magyar szolidaritást tud céltudatos munka átmenteni a kiháló, nosztalgias öreg lelkekből az elamerikaiasodó ifjú nemzedék lelkébe.